

درسنامهٔ حیات سیاسی اجتماع ائمه علیهم السلام

استاد سید علی خامنه‌ای

شناسنامه

نام کتاب: درسنامهٔ حیات سیاسی اجتماعی ائمه علیهم السلام
نام مؤلف / مؤلفان: سید علی خامنه‌ای
صفحه‌آرا و طراح جلد: سمیه بازیار
تیراژ:
قطع: وزیری
تعداد صفحه: ۲۲۰
ناشر:
نوبت چاپ:
قیمت:
شابک:
وب سایت:

گروه نویسندگان:

محمد شریفانی، عضو هیئت علمی دانشگاه شیراز؛
مریم رضایی، عضو هیئت علمی و عضو مرکز تحقیقات زبان واحد تهران جنوب،
دانشگاه آزاد اسلامی؛
اکرم خلیلی نوش‌آبادی، عضو هیئت علمی و عضو مرکز تحقیقات زبان واحد
تهران جنوب، دانشگاه آزاد اسلامی؛
سوده کاویانی، عضو هیئت علمی واحد تهران جنوب، دانشگاه آزاد اسلامی؛
محمد معرفت، عضو هیئت علمی واحد تهران شمال، دانشگاه آزاد اسلامی

پانزدهمین اجلاس
شماره یکم بهار ۱۳۹۷
دانشگاه آزاد اسلامی

نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری
در دانشگاه آزاد اسلامی

پانزدهمین اجلاس
شماره یکم بهار ۱۳۹۷
دانشگاه آزاد اسلامی

فهرست

۱۳	پیشگفتار.....
۱۵	مقدمه
۱۷	● درس اول: حیات سیاسی اجتماعی پیامبر اسلام ﷺ.....
۱۸	اهداف
۱۹	بعثت خاتم، آغاز بیداری
۲۰	تشکیل نظام اسلامی
۲۱	ویژگی‌های نظام نبوی
۲۱	۱- ایمان و معنویت
۲۱	۲- قسط و عدل
۲۱	۳- علم و معرفت
۲۱	۴- صفا و اخوت
۲۱	۵- اصلاح اخلاقی و رفتاری
۲۲	۶- اقتدار و عزت
۲۲	۷- کار و حرکت و پیشرفتِ دائمی
۲۲	هدف تشکیل نظام اسلامی
۲۲	مهاجرت به مدینه
۲۴	دستاوردهای مدیریت هوشمندانه پیامبر ﷺ در مدینه
۲۴	الف- ایجاد وحدت
۲۴	ب- ایجاد اخوت
۲۴	ج- حراست از نظام اسلامی
۲۴	دشمنان اسلام
۲۵	۱- قبایل نیمه وحشی اطراف مدینه
۲۵	۲- اشراف متکبرِ قدرتمندِ مکه
۲۶	۳- یهودی‌ها
۲۷	۴- منافقین
۲۷	۵- تمایلات نفسانی
۲۸	تثبیت نظام اسلامی
۳۱	پرسش‌های پایانی
۳۳	● درس دوم: امام علی علیه السلام در دوران پیش از خلافت
۳۴	اهداف
۳۵	ویژگی‌های امیرالمؤمنین علیه السلام

۳۵	الف. ویژگی‌های فردی
۳۵	۱. شاگرد ویژه پیامبر ﷺ
۳۶	۲. سبقت در ایمان
۳۷	۳. سخاوت
۳۷	۴. قاطعیت در عین رقت قلب
۳۷	۵. خلوص
۳۸	۶. ساده زیستی
۳۸	۷. عبودیت
۳۹	۸. سخت‌کوشی
۳۹	۹. همسری نیکو
۴۰	ب. ویژگی‌های سیاسی اجتماعی امام علی <small>علیه السلام</small>
۴۰	۱. مجاهد پایه‌رکاب
۴۱	۲. امین پیامبر اسلام ﷺ
۴۲	۳. محبوبی بی‌نظیر
۴۲	۴. شکیبیا در مسیر آرمان
۴۲	سقیفه تنگنای سیاسی پس از پیامبر اسلام ﷺ
۴۳	سکوت سیاسی مصلحت‌آمیز
۴۵	امام علی <small>علیه السلام</small> در دوران سکوت
۴۷	پرسش‌های پایانی
۴۹	درس سوم: امیرالمؤمنین <small>علیه السلام</small> در دوران خلافت
۵۰	اهداف
۵۱	مظلومیت امیرالمؤمنین <small>علیه السلام</small> در عین اقتدار
۵۲	انحراف جامعه اسلامی بعد از پیامبر ﷺ
۵۲	بیعت با امام علی <small>علیه السلام</small>
۵۳	امام علی <small>علیه السلام</small> وارث یک جامعه ویرانه
۵۴	فقر عدالت و آگاهی‌های دینی
۵۵	انگیزه‌های امام علی <small>علیه السلام</small> برای حکومت کردن
۵۵	اهمیت عدالت فردی در سیره امام علی <small>علیه السلام</small>
۵۶	عدالت اجتماعی و ویژگی بارز حکومت امام علی <small>علیه السلام</small>
۵۶	قاطعیت و سازش‌ناپذیری امام علی <small>علیه السلام</small> در حکومت
۵۷	ویژگی‌های کارگزاران حکومتی
۵۸	فتنه‌های دوران حکومت امام علی <small>علیه السلام</small>
۵۹	۱. جنگ جمل
۶۰	۲. جنگ صفین

۶۳ جنگ نهروان
۶۵ شهادت امام علی <small>علیه السلام</small>
۶۶ پرسش‌های پایانی
۶۷ درس چهارم: زندگانی و سیره فاطمه زهرا <small>علیها السلام</small>
۶۸ اهداف
۶۹ کودکی حضرت فاطمه <small>علیها السلام</small>
۷۰ مقام فاطمه <small>علیها السلام</small> نزد پدر
۷۰ ازدواج و شوهرداری
۷۱ برخی از مقامات معنوی فاطمه زهرا <small>علیها السلام</small>
۷۲ کوثر
۷۲ صدیقه
۷۳ محدثه
۷۳ مطهره
۷۴ عبد نمونه
۷۴ واسطه فیض الهی
۷۵ ویژگی‌های سیاسی-اجتماعی فاطمه <small>علیها السلام</small>
۷۵ توان بالای مدیریتی
۷۶ علم و فرزاندگی
۷۶ چراغ راه هدایت
۷۷ امید بی‌پناهان
۷۷ دفاع از ولایت
۷۸ الگوی زنان تاریخ
۷۹ پرسش‌های پایانی
۸۱ درس پنجم: امام حسن مجتبی <small>علیه السلام</small> و بسترشناسی صلح و زمینه‌های پیدایی عاشورا... ۸۱
۸۲ اهداف
۸۳ امام حسن <small>علیه السلام</small> در دوران کودکی
۸۳ از خلافت تا شهادت
۸۴ ویژگی‌های رفتاری و اخلاقی امام حسن <small>علیه السلام</small>
۸۴ تدبیر و تیزهوشی
۸۴ ساده زیستی
۸۵ شجاعت و روحیه جهادی
۸۵ صبر و امید
۸۶ تفسیر صحیح صلح امام حسن <small>علیه السلام</small>
۸۶ امام حسن <small>علیه السلام</small> دنباله‌رو مکتب پیامبر اسلام <small>صلی الله علیه و آله</small> و امیر مؤمنان <small>علیه السلام</small>

۸۸	زمینه‌های صلح امام حسن <small>علیه السلام</small>
۸۸	تضعیف روحیه سپاهیان امام <small>علیه السلام</small>
۸۹	ضعف ایمان، عافیت‌طلبی و پول‌پرستی یاران امام <small>علیه السلام</small>
۸۹	عدم وجود حزب و تشکیلات منسجم بین شیعیان
۹۰	کمبود نیروهای انقلابی تربیت شده
۹۰	وجود دشمنی حيله‌گر و ریاکار
۹۱	پیامدهای صلح امام حسن <small>علیه السلام</small>
۹۱	حفظ اسلام
۹۲	احیای نهضت اسلامی
۹۳	حزبی و تشکیلاتی شدن تشیع
۹۳	زمینه‌سازی برای قیام عاشورا
۹۴	تزلزل پایه‌های سلطنت معاویه
۹۵	پیرش‌های پایانی
۹۷	● درس ششم: امام حسین <small>علیه السلام</small> و قیام عاشورا
۹۸	اهداف
۹۹	امام حسین <small>علیه السلام</small> در کودکی
۹۹	امام حسین <small>علیه السلام</small> در جوانی
۱۰۰	امام حسین <small>علیه السلام</small> پس از شهادت پدر
۱۰۰	ویژگی‌های شخصیتی امام حسین <small>علیه السلام</small> در دو بعد فردی و اجتماعی
۱۰۱	عظوفت
۱۰۱	اصلاح‌گری
۱۰۲	الگوی ماندگار
۱۰۲	برخورداری از عزت الهی
۱۰۳	اعتراض نسبت به ظلم
۱۰۳	شهید راه حق
۱۰۳	تفاوت‌ها و شباهت‌ها امام حسن و امام حسین <small>علیهما السلام</small> در سیره
۱۰۳	شباهت‌ها
۱۰۳	پیروی از راه و روش برادر
۱۰۴	وحدت در مأموریت
۱۰۴	تفاوت در روش مبارزه
۱۰۵	زمینه‌ها و عوامل بروز قیام امام حسین <small>علیه السلام</small>
۱۰۵	احیای اسلام
۱۰۶	بیدار ساختن افکار
۱۰۷	اصلاح امت پیامبر <small>صلی الله علیه و آله</small>

۱۰۷ امر به معروف و نهی از منکر
۱۰۸ انجام واجب دینی
۱۰۹ دعوت کوفیان از امام حسین <small>علیه السلام</small>
۱۰۹ آثار قیام امام حسین <small>علیه السلام</small>
۱۰۹ بقای دین
۱۱۱ بیداری وجدان مردم
۱۱۱ استقامت در برابر قدرت‌های ظالم
۱۱۳ پرسش‌های پایانی

• درس هفتم: امام زین العابدین علیه السلام ۱۱۵

۱۱۶ اهداف
۱۱۷ عاشورا؛ آغاز امامت
۱۱۸ شرایط سیاسی دوران امام سجاد <small>علیه السلام</small>
۱۱۸ روش‌های مبارزاتی امام <small>علیه السلام</small>
۱۱۹ ۱. مبارزه در شام
۱۲۰ ۲. مبارزه در مدینه؛ مبارزه در سایه
۱۲۱ «(زبان دینی)؛ شیوه مبارزاتی امام <small>علیه السلام</small> در مدینه
۱۲۲ اهداف امام <small>علیه السلام</small> از مبارزه در سایه
۱۲۳ الف - احیای تفکر اسلامی صحیح
۱۲۳ ب - تعلیم و تغییر اخلاق در جامعه
۱۲۳ ج - تبیین اصل امامت و ولایت
۱۲۵ نمونه‌هایی از مبارزات و اقدامات امام <small>علیه السلام</small>
۱۲۵ ۱- مکاتبات امام <small>علیه السلام</small> با طبقه حاکم
۱۲۵ ۲- برخورد امام <small>علیه السلام</small> با علمای درباری
۱۲۷ ۳- اقدام امام <small>علیه السلام</small> برای سازمان‌دهی مسلمانان راستین و پایه‌گذاری تشکیلات شیعی
۱۲۷ اقدامات و موضع‌گیری برخی از یاران امام <small>علیه السلام</small>
۱۲۹ پرسش‌های پایانی

• درس هشتم: دوران سازندگی فکری و تشکیلاتی امام باقر علیه السلام ۱۳۱

۱۳۲ اهداف
۱۳۳ از ولادت تا امامت امام محمدباقر <small>علیه السلام</small>
۱۳۳ شرایط سیاسی دوران امام باقر <small>علیه السلام</small>
۱۳۴ شرایط اجتماعی دوران امام باقر <small>علیه السلام</small>
۱۳۵ اهداف و اقدامات امام باقر <small>علیه السلام</small>
۱۳۵ الف - مبارزه با تحریف معارف و احکام اسلامی
۱۳۶ ب - توسعه علم و بیان احکام و معارف اسلامی

۱۳۶	ج- ایجاد تشکیلات اسلامی و شیعی
۱۳۷	د- برپایی مجالس ادبی و شعر
۱۳۹	روش امام باقر <small>علیه السلام</small> در ایجاد تشکیلات
۱۴۰	احضار به شام و آغاز دوران سخت
۱۴۲	وصیت هوشمندانه امام باقر <small>علیه السلام</small>
۱۴۴	پرسش‌های پایانی

• درس نهم: شخصیت امام صادق علیه السلام و تلاش ایشان در شکوفایی فرهنگ و معارف شیعه.....۱۴۵

۱۴۶	اهداف
۱۴۷	دورنمایی از دوره امامت امام صادق <small>علیه السلام</small>
۱۴۸	شرایط نابسامان بنی امیه
۱۴۸	مبارزه صریح با حکومت بنی امیه
۱۴۹	زمینه‌ها و نحوه‌ی شکل‌گیری حکومت بنی عباس
۱۵۱	دوران مبارزه‌ی پنهانی (تقیّه)
۱۵۳	اهداف و اقدامات امام صادق <small>علیه السلام</small>
۱۵۴	سطح‌بندی ارتباطات در تشکیلات امام <small>علیه السلام</small>
۱۵۶	سه محور فعالیت امام <small>علیه السلام</small> علیه حکومت بنی عباس
۱۵۶	۱- نهیب به دستگاه‌های فکری و فرهنگی
۱۵۶	۲- کمک به نهضت‌های علوی
۱۵۶	۳- تشویق شاعران و مداحان اهل بیت <small>علیهم السلام</small>
۱۵۸	شهادت امام صادق <small>علیه السلام</small>
۱۵۹	پرسش‌های پایانی

• درس دهم: امام موسی کاظم علیه السلام و تأثیر ایشان در جامعه اسلامی و شیعه.....۱۶۱

۱۶۲	اهداف
۱۶۳	دورنمایی از زندگی امام موسی کاظم <small>علیه السلام</small>
۱۶۵	آغاز امامت امام کاظم <small>علیه السلام</small>
۱۶۵	شرایط سیاسی و فرهنگی عصر امام هفتم <small>علیه السلام</small>
۱۶۸	تلاش امام کاظم <small>علیه السلام</small> برای حفظ و گسترش تشکیلات شیعی
۱۶۸	مجادلات و مناظرات امام موسی بن جعفر <small>علیه السلام</small>
۱۶۹	الف. مناظره با هارون بر سر خویشاوندی با پیامبر <small>صلی الله علیه و آله</small>
۱۶۹	ب- مناظره با هارون درباره حد فدک
۱۷۰	ج- مناظره با راهب مسیحی
۱۷۲	حبس ابد
۱۷۳	استقامت تا شهادت
۱۷۴	پرسش‌های پایانی

درس یازدهم: حیات سیاسی و اجتماعی امام رضا علیه السلام ۱۷۵

اهداف	۱۷۶
آغاز امامت	۱۷۷
اقدامات امام رضا <small>علیه السلام</small> در دوران تقیه	۱۷۸
نگرانی‌های مأمون درباره‌ی امام رضا <small>علیه السلام</small>	۱۷۹
پیشنهاد ولایتعهدی	۱۸۰
اهداف مأمون از ولایتعهدی امام رضا <small>علیه السلام</small>	۱۸۰
علل پذیرش ولایتعهدی از سوی امام رضا <small>علیه السلام</small>	۱۸۱
(۱) ملاقات شیعیان از مدینه تا خراسان	۱۸۱
(۲) ایجاد انزجار در بین مردم نسبت به حکومت عباسی	۱۸۲
(۳) رسوا کردن مأمون	۱۸۲
(۴) رسوا کردن دستگاه‌های فکری و فرهنگی آن روز	۱۸۳
(۵) آشکار کردن مخالفت خود با حکومت عباسی	۱۸۳
(۶) ایجاد پایگاهی برای اشاعه اندیشه‌های شیعی	۱۸۳
(۷) رساندن پیام شیعه در سطح وسیع	۱۸۳
(۸) حمایت از مبارزان همسو با امام <small>علیه السلام</small>	۱۸۴
(۹) پایان یافتن دشواری‌های انقلابیون	۱۸۴
(۱۰) شناخته شدن امام <small>علیه السلام</small> نزد مردم	۱۸۴
(۱۱) آگاهی یافتن مردم از تفاوت شخصیت امام <small>علیه السلام</small> و شخصیت مأمون	۱۸۵
(۱۲) تصحیح تصورات غلط در مورد امام <small>علیه السلام</small>	۱۸۵
تأثیرات حضور امام <small>علیه السلام</small> در خراسان	۱۸۵
نتایج شگرف مبارزات امام رضا <small>علیه السلام</small>	۱۸۷
شهادت امام رضا <small>علیه السلام</small>	۱۸۷
پرسش‌های پایانی	۱۸۹

درس دوازدهم: شرایط اجتماعی و فرهنگی و سیاسی دوران امام جواد و امام هادی و

امام حسن عسکری علیه السلام ۱۹۱

اهداف	۱۹۲
امام جواد <small>علیه السلام</small> امام جوان	۱۹۳
امام هادی <small>علیه السلام</small>	۱۹۴
دانش امام هادی <small>علیه السلام</small> در دوران کودکی	۱۹۴
تشکیلات قدرتمند امام هادی <small>علیه السلام</small> در سامراء	۱۹۴
امام هادی <small>علیه السلام</small> و مکر متوکل	۱۹۵
امام حسن عسکری <small>علیه السلام</small>	۱۹۶
(«تقیه») در مکتب تشیع	۱۹۷

۱۹۸.....	مفهوم تقیّه
۱۹۸.....	تقیه در روایات شیعه
۲۰۱.....	فشار مضاعف حکام ظالم در اواخر دوران حضور
۲۰۲.....	دلیل اصلی دشمنی حکومت با ائمه <small>علیهم السلام</small>
۲۰۳.....	شهادت میراث اهل بیت <small>علیهم السلام</small>
۲۰۴.....	پرسش‌های پایانی
۲۰۵.....	درس سیزدهم: حضرت مهدی <small>عجل الله تعالی فرجه الشریف</small> و انتظار ظهور
۲۰۶.....	اهداف
۲۰۷.....	ولادت امام زمان <small>عجل الله تعالی فرجه الشریف</small>
۲۰۸.....	آغاز امامت
۲۰۸.....	آیا عمر خیلی طولانی ممکن است؟
۲۰۸.....	وارث همهی انبیا و اولیا
۲۱۰.....	مهدویت در اسلام و سایر ادیان
۲۱۰.....	انتظار فرج
۲۱۱.....	آسیب‌های دوران غیبت
۲۱۳.....	استعمارگران و دشمنان مهدویت
۲۱۳.....	آثار اعتقاد به مهدویت
۲۱۳.....	۱- امیدآفرینی
۲۱۴.....	۲- واسطه‌ی فیض
۲۱۴.....	۳- حرکت جامعه به سوی کمال
۲۱۵.....	۴- ایجاد انگیزه برای کسب اقتدار مقابل دشمن
۲۱۵.....	۵- تحقق مردم‌سالاری دینی
۲۱۵.....	امتیاز شیعیان در باور به منجی
۲۱۶.....	آمدگی بشریت برای ظهور
۲۱۶.....	توسل و انس معنوی با امام زمان <small>عجل الله تعالی فرجه الشریف</small>
۲۱۷.....	ظهور
۲۱۷.....	پرسش‌های پایانی
۲۱۹.....	کتاب‌نامه

پیشگفتار

از خداوند متعال بی‌نهایت سپاسگزاریم که این توفیق نصیب گروه نویسندگان این درس‌نامه شد تا قلم و فکر و وقت خود را در راه تلخیص تاریخ حیات بهترین بندگان خدا در روی زمین، آن‌هم از زبان حکیمی بی‌نظیر در تاریخ معاصر، صرف کنند.

این اثر به سفارش پژوهشکده قرآن و عترت نهاد مقام معظم رهبری دامت برکاته به قلم تلخیص درآمد و از خردادماه سال ۱۴۰۰ کار نگارش آن آغاز شد. تمرکز گروه نویسندگان به‌طورکلی روی تلخیص بیانات و فرمایشات حضرت آیت‌الله خامنه‌ای دامت برکاته در خصوص حیات سیاسی و اجتماعی معصومین علیهم‌السلام با تمرکز بر منابع مرتبط بود. در این راستا علاوه بر کتاب انسان ۲۵۰ ساله، از منابعی چون کتاب هم‌زمان حسین علیه‌السلام و مجموعه سخنرانی‌ها و بیانات معظم له دامت برکاته مندرج در تارنمای ثبت‌شده به نام ایشان، استفاده‌شده است.

متنی که برای تهیه درس‌های این درس‌نامه، از منابع ذکرشده جمع‌آوری شده بود، گاهی به صد هزار کلمه می‌رسید و نویسندگان علاوه بر در نظر داشتن قوانین نگارش، جهت بهره‌برداری بهینه حجم هر درس را نهایتاً به ۵۰۰۰ کلمه کاهش داده‌اند. راهبرد نویسندگان برای نیل به هدف اصلی، بر چهارعنصر استوار بود؛ حفظ حجم هر درس در محدوده‌ی مذکور، استفاده از قلمی روان، چینش مطالب هر درس بر اساس رعایت نظم تاریخی وقایع و از همه مهم‌تر وفاداری نسبت به کلام مقام معظم رهبری دامت برکاته. اهمیت عنصر چهارم یعنی وفاداری به کلام مقام معظم رهبری دامت برکاته در ذهن نویسندگان به حدی بود که در آغاز حتی در اضافه کردن عباراتی مثل «در نتیجه»، «به سبب» و «بنابراین» هم احتیاط می‌شد، اما در موارد ضروری به‌ناچار برای تلخیص و روان‌سازی از این عبارات استفاده‌شده است. همچنین در مواردی که به جهت حفظ حجم مصوّب، اتصال متن دچار خلل می‌شد، تلاش شده است که برای حفظ ارتباط متن و تفهیم مطلب به خواننده

از درون متن عباراتی همسو با مطلب مورد بحث یافته و در محل مناسب درج شود. در نگارش این درس نامه به جهت حساسیت موضوع، آگاهانه و بدون منت، دقت و وسواس و وقت زیادی صرف شده است و نویسندگان بارها پیرامون تفاوت در برداشت از متن، با یکدیگر بحث و گفتگو نموده اند تا از لحاظ معنا حفظ امانت شود. در تمام ایام این مدت زمان، جز در مواردی چون بیماری و تصحیح اوراق امتحانی، کار به صورت مستمر انجام شده و ساعات طولانی برای تدوین این درس نامه وقت صرف شده است.

نویسندگان در این درس نامه تلاش کرده اند با اتکا بر بیانات و سخنرانی های حضرت آیت الله خامنه ای حفظه الله، سیزده درس را تنظیم کنند که مطلع آن حیات پربرکت پیامبر رحمت ﷺ است. در این درس نامه دو درس به تاریخ زندگانی امیرالمؤمنین علیه السلام اختصاص دارد و سایر معصومین نیز در ادامه مورد توجه نویسندگان قرار گرفته اند.

امید است این اثر مرضی درگاه الهی و مورد قبول ائمه علیهم السلام واقع شود و باقیات صالحات نویسندگان این درس نامه و دیگر همکارانی که نظرات ارزشمندی در به سرانجام رسیدن و غنای مطالب ارائه نمودند، باشد.

گروه نویسندگان

پنجم اسفند سال هزار و چهارصد هجری شمسی

مقدمه

حیات سیاسی اجتماعی ائمه معصومین علیهم السلام تنها یک موضوع تاریخی و اختلافی بین مسلمانان نیست؛ بلکه در بردارنده موضوع امامت، به عنوان یکی از اصول اعتقادی اسلام نزد شیعیان است و حیات دینی که جدا از زندگی دنیایی نیست را ریل گذاری می کند. در اهمیت مسئله امامت کافی است بدانیم که امامت بینشی اعتقادی است که منش و کنش های دنیایی انسان را برای خلق حیات معقول مدیریت می کند. امامت حقیقتی زیربنایی است که نقشه راه حرکت انسان در جهت تعالی و کمال حقیقی را در اختیار او می گذارد و بقا او در جهت صحیح را تضمین می کند. از سوی دیگر مسئله امامت، از جنبه رهبری جامعه اسلامی نیز برای شیعیان همیشه مطرح بوده و خواهد بود و تا انسان برخوردار از فطرت اجتماعی است، گریزی از پرداختن به آن نیست و چون فطرت الهی بشر قابل تبدیل نیست، لاجرم مسئله امامت تا پایان حیات انسان بر روی این کره خاکی، باید نقطه ارتکاز انسان حقیقت جو قرار گیرد.

مسئله امامت هم در آیات نورانی قرآن و هم در سنت اسلامی مورد توجه خاص قرار داشته و به سان کلمه طیبه ای است که شناخت و باور به حقیقت آن، پیوند وثیقی با سرنوشت انسان دارد و با استناد به روایت «مَنْ مَاتَ وَ هُوَ لَا يَعْرِفُ إِمَامَ رَمَانِهِ مَاتَ مِيتَةً جَاهِلِيَّةً» پرداختن به آن ضروری است.

در درس نامه پیش رو بنا بر پرداختن به مسئله کلامی امامت به طور مستقل نیست، بلکه اهتمام نویسندگان بر بررسی زندگانی اجتماعی و سیاسی ائمه طاهرین: متمرکز است که آن نیز هرگز از موضوع امامت جدا نیست و با توجه به آیه سوم سوره مانده، متضمن اکمال دین است «الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَ أَتَمَّمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَ رَضِيْتُ لَكُمْ الْإِسْلَامَ دِينًا»^۱ متولیان امر آموزش، همواره در دانشگاه های اسلامی تلاش کرده اند تاریخ امامت را در قالب دو واحد دانشگاهی با بیانی شیوا و به روز در اختیار دانشجویان همه رشته ها قرار دهند

و به این ترتیب نقشه راهی را در اختیار او بگذارند که با شیفتگی او را به ادامه مسیر مطالعاتی سوق دهد. درس تاریخ امامت نیز به سان سرنخ‌هایی است که ذهن کنجکاو و پرسش‌گر دانشجو را هدایت می‌کند و از بیراهه و کج‌راهه بازمی‌دارد، اما با توجه به وفور شبکه‌های اطلاعاتی چپ و راست و دوست و دشمن و ارائه خوراک ذهنی رایگان و سهل‌الوصول از طریق سرمایه‌های صهیونیستی و آمریکایی، ضرورت بازنگری در این درس دیده می‌شود.

از سوی دیگر اندیشه‌های رهبر معظم انقلاب به عنوان تنها پرچم‌دار مبارزه با نظام سلطه در جهان امروز، می‌تواند ما را به هدف پیش‌گفته نزدیک‌تر کند. آشنایی با اندیشه‌های این حکیم الهی؛ یعنی آشنایی با روش‌های متعالی جامعه‌پردازی و تمدن‌سازی در سایه نظام اسلامی و به‌روز سازی و بومی سازی آنها.

در این درس‌نامه تلاش بر این است که فرصت و مجالی ایجاد شود تا جوانان و دانشجویان این سرزمین در این فضای پروپاگانداي مسموم غربی و آمیخته با موج تبلیغات رسانه‌های مزدور و معاند وطنی و غیروطنی در داخل و خارج از کشور علیه نظام انقلابی، بتوانند با حقیقت تفکرات رهبر انقلاب اسلامی «إِنَّ ظِلَّهُ» که مظلومانه اما شجاعانه، جریان ضدآمریکایی و ضد صهیونیستی را چه قبل و چه بعد از انقلاب پیش می‌برد، آشنا شوند و با ایجاد انگیزه در جوان مسلمان، به سوی آرمان ایجاد تمدن نوین اسلامی و آمادگی برای طلوع خورشید ولایت عظمی «وَعَلَى اللَّهِ تَوَكَّلْتُ» گام برداشته شود.

متأسفانه در این برهه زمانی که به واسطه دنیای دیجیتال و در سایه اتحاد دشمنان، گویی صداهاى مخالف بلندتر شنیده می‌شود و صدای جریان حق طلب و ظلم‌ستیز آگاهانه و ناآگاهانه در میان فریادهای اعتراض‌آمیز تصنعی و دروغین محوشده است. درس‌نامه پیشنهادی، هم به اساتید و هم به دانشجویان کمک می‌کند تا در یک فضای علمی و بدون شلوغ‌کاری و هجمه‌های ناجوانمردانه‌ی نادانان و بی‌خبران، حقیقت افکار و برنامه‌های رهبری که امروز سکان مبارزه با استکبار را در دست دارد، با یکدیگر مبادله و تحلیل کنند و در تعمیق آن بکوشند.

زبان و ادبیات ساده و قابل فهم کتاب، روانی و شیوایی مطالب، دوری از پیچیدگی‌ها و غموض نگارشی، بیان مطالب ضروری و درجه اول مثل مبارزه سیاسی و عمیق ائمه «عَلَيْهِمُ السَّلَامُ»، رویکرد تحلیلی و شخصیت‌شناسی مقام معظم رهبری «إِنَّ ظِلَّهُ» در بیان مطالب، به‌ویژه عدم بیان مطالب درجه چندم مثل شرح حال‌ها و نسبت‌های خانوادگی و مطالب کم‌اهمیت‌تر در تاریخ زندگی ائمه شیعه «عَلَيْهِمُ السَّلَامُ» و درج شبهات و بیان نو و تحلیل و تفسیرهای قانع‌کننده و متفاوت از آنچه تاکنون در کتب تاریخ امامت دیده‌شده است موجب تمایز درس‌نامه از کتب مشابه بوده و بیان‌گر تسلط معظم له بر تاریخ اسلام و شخصیت‌ها و احادیث و روایات است.

پنجم اسفند یک هزار و چهارصد

درس اول:

حیات سیاسی اجتماعی پیامبر اسلام ﷺ

اهداف

هدف کلی

آشنایی با تاریخ زندگی و سیره پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله

اهداف یادگیری

- از فراگیران انتظار می‌رود پس از مطالعه این درس بتوانند:
- با دوره‌های زندگی پیامبر صلی الله علیه و آله در مکه و مدینه آشنا شوند.
 - بتواند هدف از بعثت پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله را بیان کنند.
 - با علل جهادهای پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله آشنا شوند.
 - چگونگی پایه‌ریزی نظام اسلامی را دریابند.
 - هدف تشکیل نظام اسلامی را بیان نمایند.
 - دشمنان مختلف دین اسلام و پیامبر صلی الله علیه و آله را بشناسند.
 - علت مدارای پیامبر صلی الله علیه و آله با منافقین را درک کنند.
 - شاخص‌های مختلف نظام نبوی را بشناسند.

مقدمه

کار مهم پیامبر خدا ﷺ دعوت به حق و حقیقت و جهاد در راه این دعوت بود و از مکه آغاز شد. پیامبر اکرم ﷺ در مقابل دنیای ظلمانی آن زمان نه سیزده ساله حضور در مکه که با مسلمانان اولیه سختی‌ها کشیدند و در محاصره اقتصادی افتادند و نه در دوران ده ساله‌ای که در مدینه حکومت اسلامی تشکیل داد و کار به جایی رسید که گاه مردم نان برای خوردن پیدا نمی‌کردند و با وجود تهدیدهای فراوانی پیامبر ﷺ را احاطه کرده بود و گاه باعث نگرانی یا تزلزل مردم می‌شد و مردم به فکر ملایمت و سازش می‌افتادند هرگز دچار سستی و تشویش و حشت نشد و با قدرت، جامعه اسلامی را پیش بُرد و به اوج عزت و قدرت رساند؛ و همان نظام و جامعه بود که در سال‌های بعد توانست به قدرت اول دنیا تبدیل بشود.

بعثت خاتم، آغاز بیداری

بعثت باهدف به کمال رساندن فضایل اخلاقی و روحی در عالم پدید آمد^۱ و از آنجاکه تا انسانی خود دارای برترین مکارم اخلاق نباشد، خداوند متعال این مأموریت بزرگ را به او نمی‌دهد؛ در اوایل بعثت به پیامبر ﷺ می‌فرماید: «وَ أَنْتَ لَعَلَىٰ خَلْقٍ عَظِيمٍ»^۲ شخصیت پیامبر ﷺ باید قبل از بعثت پرورش پیدا کند تا آماده‌ی پذیرش وحی گردد. پیامبر اکرم ﷺ که در جوانی به تجارت اشتغال داشت و درآمدهای هنگفتی از این طریق به‌دست آورده بود، طوری آماده‌شده بود که از اموال خود دست‌شسته و آن‌ها را بین مستمندان تقسیم کرد.

پیامبر ﷺ در اواخر دوران تکامل شخصیتش قبل از نزول وحی از کوه نور بالا می‌رفت، به آسمان، ستارگان و زمین و موجوداتی که روی زمین زندگی می‌کنند می‌اندیشید و آیات الهی را در آن‌ها می‌دید و روزه‌به‌روز در مقابل امر و نهی خداوند او متواضع‌تر می‌شد، فضایل اخلاقی او رشد می‌کرد و اندیشه و عقل او روزه‌به‌روز پُربارتر می‌شد تا اینکه سرانجام به چهل سالگی رسید. او در چهل سالگی به اوج معنویت و روحانیت و کمال رسیده بود و دل او نورانی‌ترین و پرطرفیت‌ترین دل‌ها برای دریافت پیام الهی بود و در همین ایام بود که جبرئیل امین بر او نازل شد و گفت: «اقْرَأْ»^۳ یعنی بخوان و این سرآغاز بعثتی مبارک و فرخنده شد.

پیامبر اسلام ﷺ از اولین لحظه بعثت یک جهاد همه‌جانبه و دشوار را آغاز کرد و بیست‌وسه سال در نهایت دشواری، این جهاد را پیش بُرد. هم با نفس خود مبارزه می‌کرد و هم با مردمی که از حقیقت هیچ ادراکی نداشتند و در فضای ظلمانی مطلق زندگی می‌کردند. فضایی که

۱. «بُعِثْتُ لِأَتَمِّمَ مَكَارِمَ الْأَخْلَاقِ». شرح اصول کافی، صدر، ج ۱، ص ۴۲۰

۲. قلم/۴، «و به‌راستی تو بر خلق و خوی بس بزرگی هستی.»

۳. علق/۱

امیرالمؤمنین در توصیف آن می‌فرماید: «فتنه‌ها مردم را لگدمال کرده و با سم‌های محکم خود نابودشان ساخته و پابرجا ایستاده بود.»^۱ فضایی که در آن شهوت‌رانی، ظلم و تعدی و گناهان اخلاقی بیداد می‌کرد و قدرتمندان به راحتی به ضعیفان ظلم می‌کردند. این ظلم هم در سرزمین عربستان و هم در امپراتوری‌های بزرگ روم و ایران جریان داشت. پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله از اولین ساعات بعثت و با نزول اولین آیات وحی تلاش خود را آغاز کرد و همه توان خود را به کاربرد تا دنیا را در آستانه یک تحول عظیم قرار بدهد و موفق هم شد.

پیامبر صلی الله علیه و آله تمدن اسلامی را پایه‌ریزی کرد و در این مسیر ابتدا دل‌های آماده‌ای که اشتیاق دریافت معارف الهی را داشتند دعوت و به سوی خود جذب نمود^۲ و آن‌ها را برای تشکیل این بنای عظیم تربیت نمود. این عده قلیل روزبه‌روز بیشتر می‌شدند و سختی‌های غیرقابل‌تصور را نیز متحمل شدند. در فضایی که ارزش‌های جاهلی، تعصب‌ها، غیرت‌ورزی‌های غلط، کینه‌ورزی‌های عمیق، قساوت‌ها و ظلم‌های بسیار زندگی مردم را در خود احاطه کرده بود تمدن اسلامی پا گرفت و پس از سیزده سال؛ بنای جامعه اسلامی نبوی روی این پایه‌ها گذاشته شد.

تشکیل نظام اسلامی

نبی مکرم اسلام در آغاز هجرت و پس از نجات از دشواری‌های مکه، به بنای جامعه اسلامی، تشکیل حکومت اسلامی، تشکیل نظام اسلامی و سامان‌دهی سپاه اسلام اقدام کرد و ضمن ورود به عرصه سیاسی به سیاست‌مداران بزرگ عالم نامه نوشت...^۳ این اقدامات پیامبر صلی الله علیه و آله برای اثبات پیوند دین و سیاست کافی است و بیانگر این است که اسلام همه جنبه‌های فردی و اجتماعی زندگی انسان را هدایت و مدیریت می‌کند.

پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله در طی ده سال زندگی در مدینه در راستای پایه‌ریزی نظام اسلامی و مدیریت امور سیاسی و حکومتی به تربیت یکایک انسان‌ها می‌پرداخت^۴ و علاوه بر قوانین و مقررات و احکام، علم و دانش و همچنین حکمت که یک مرتبه بالاتر از علم و دانش است را نیز به

۱. نهج البلاغه / خطبه ۲

۲. «فَمَنْ يُرِدِ اللَّهُ أَنْ يَهْدِيَهُ يَشْرَحْ صَدْرَهُ لِلْإِسْلَامِ» پس کسی را که خدا بخواهد هدایت نماید، دلش را به پذیرش اسلام می‌گشاید. (انعام/ ۱۲۵)

۳. درحالی‌که گروهی اسلام را فقط مسئله فردی دانستند و سیاست را از اسلام گرفتند (اشاره به دیدگاه سکولاریسمی جدایی دین از سیاست)

۴. «هُوَ الَّذِي بَعَثَ فِي الْأُمِّيِّينَ رَسُولًا مِنْهُمْ يَتْلُوا عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ» اوست آن کس که در میان بی‌سوادان فرستاده‌ای از خودشان برانگیخت تا آیات او را بر آنان بخواند و پاکشان گرداند و کتاب و حکمت بدیشان بیاموزد. (جمعه/ ۲)

آن‌ها می‌آموخت و چشم‌هایشان را بر حقایق عالم باز می‌کرد.

نبی مکرم اسلام با تشکیل حکومت اسلامی درخشان‌ترین دوران حکومت در تاریخ بشر را رقم زد و منشأ تحولات تاریخی زیادی شد. دوران رسالت پیامبر ﷺ را می‌توان به دو فصل تقسیم کرد. فصل اول همان دوران سیزده‌ساله‌ی حضور ایشان در مکه است و فصل دوم دورانی است که اختصاص به تشکیل حکومت نبوی در مدینه دارد و نمونه کاملی از حاکمیت اسلامی برای همه‌ی زمان‌هاست و یک نظام نمونه است که در پرتو آن با محیط ظالمانه و طاغوتی و فاسد سیاسی و اقتصادی و اجتماعی بود مبارزه کرد را پدید آورد.

ویژگی‌های نظام نبوی

نظام اسلامی دربردارنده ویژگی‌هایی است که مسلمانان می‌توانند با توجه آن‌ها، دیگر انسان‌ها و دیگر نظام‌های جهان را قضاوت کنند. در بین این ویژگی‌ها هفت مورد از همه مهم‌تر و برجسته‌تر است:

۱- ایمان و معنویت

ایمان و معنویت، موتور پیش برنده حقیقی در نظام نبوی است و از دل و فکر مردم می‌جوشد و سبب حرکت آن‌ها در جهت صحیح می‌شود. این حرکت از مکه شروع شد و پرچمش در مدینه به دست مبارک پیامبر ﷺ بالا رفت.

۲- قسط و عدل

اساس کار بر عدالت و قسط و رساندن حق به حق‌دار بدون هیچ ملاحظه‌ای است.

۳- علم و معرفت

در نظام نبوی، پایه همه‌چیز، دانستن، شناختن، آگاهی و بیداری است. در این نظام هیچ انسانی را کورکورانه به سمتی حرکت نمی‌دهند؛ بلکه با آگاهی بخشیدن و قدرت تشخیص دادن، انسان‌ها را از بی‌تفاوتی خارج کرده و به نیروی تأثیرگذار تبدیل می‌کنند.

۴- صفا و اخوت

نظام نبوی نظام صفا و صمیمیت و برادری و همدلی است و با درگیری‌های برخاسته از انگیزه‌های خرافی، شخصی، سود طلبی، منفعت طلبی مبارزه می‌کند.

۵- اصلاح اخلاقی و رفتاری

نظام نبوی انسان‌ها را تزکیه نموده و یکایک آن‌ها را از مفساد اخلاقی پیراسته می‌کند و انسان با اخلاق می‌سازد.^۱

۱. «وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ» (جمعه ۲/)

۶- اقتدار و عزت

نظام نبوی عزیز و مقتدر است. تصمیم گیر است و صلاح خود را می داند و برای آن تلاش می کند و پیشرفت می کند. نظام نبوی توسری خور، وابسته، دنباله‌رو و دست حاجت به‌سوی این‌وآن دراز کن نیست.

۷- کار و حرکت و پیشرفت دائمی

در نظام نبوی حرکت و کار و پیشرفت دائمی است البته کار لذت آور و شادی‌بخش ؛ در این نظام توقف وجود ندارد و کار خستگی آور و کسل‌کننده نیست.

هدف تشکیل نظام اسلامی

هدف پیامبر صلی الله علیه و آله از تشکیل نظام اسلامی اصلاح پایه‌های اعتقادی انسان‌ها بود. او همچنین می‌خواست پیام آزادی، بیداری و خوشبختی را به همه دل‌ها برساند و ایجاد یک نظام نمونه این امر را امکان‌پذیر می‌کرد و به این منظور به مدینه هجرت کرد و نظامی را بر پایه‌های محکم اعتقادی و اندیشه‌های صحیح که شامل مجموعه‌ای از معارف الهی از جمله توحید، عزت و کرامت انسان و دیگر تعالیم بود برپا نمود این اندیشه‌ها را که پیامبر صلی الله علیه و آله در مکه برای مردم تشریح کرده بود به مردم تفهیم می‌کرد و تعلیم می‌داد.

نکته مهم در نظام اسلامی این است که قائم به شخص پیامبر صلی الله علیه و آله نیست، بلکه برای برقراری نظام و استمرار آن به انسان‌های تربیت‌شده‌ی باایمان، مدیر و مدبری که شایستگی و صلاحیت خدمت‌رسانی به نظام اسلامی و مردم را داشته باشند نیاز دارد تا یاری‌رسان پیامبر صلی الله علیه و آله باشند؛ انسان‌هایی، شجاع و باگذشت و قوی و با معرفت که پیامبر صلی الله علیه و آله در مکه صحابه بزرگوار را با چنین ویژگی‌هایی تربیت نمود و پس از هجرت به مدینه نیز از همان ابتدا به تربیت چنین افرادی همت گماشت و روزه‌روز بر تعداد این مدیران شایسته افزود و برای پایه‌گذاری نظام اسلامی از آن‌ها استفاده زیادی کرد.

مهاجرت به مدینه

پیامبر صلی الله علیه و آله پس از آن سیزده سال زندگی سخت در مکه، به همراه جمعی از مسلمانان به یثرب^۱ هجرت کرد و ابتدا وارد روستای قبا در نزدیکی مدینه شد و پانزده روز در آنجا اقامت کرد. شنیدن خبر ورود پیامبر صلی الله علیه و آله به قبا، شوق و ذوق زیادی در دل مردم مدینه برپا کرده بود. برخی به قبا می‌رفتند و پیامبر صلی الله علیه و آله را زیارت می‌کردند و عده‌ای هم در مدینه منتظر آمدن پیامبر صلی الله علیه و آله بودند.

۱. شهر یثرب که بعدها به مدینه‌النبی یا شهر پیامبر صلی الله علیه و آله معروف شد، در شمال شهر مکه و در فاصله ۴۲۰ کیلومتری از آن قرار دارد.

ورود پیامبر ﷺ به مدینه چنان انقلابی در دل‌های مردم به وجود آورد که عقاید و عواطف، وابستگی‌های قومی و قبیله‌ای و تعصبات، با دیدن چهره پیامبر ﷺ از بین رفت و دروازه‌های جدیدی به سوی عالم آفرینش، معارف اخلاقی و حقایق عالم وجود به رویشان گشوده شد.

موجی که پیامبر ﷺ در دل مردم مدینه ایجاد کرده بود به یک انقلاب تبدیل شد و به اطراف مدینه، گسترش پیدا کرد و مکه را هم در برگرفت و این شهر را به تسخیر انسان‌های انقلابی، پاک و وارسته در آورد.

زمانی که شتر پیامبر ﷺ وارد شهر شد بزرگان ایشان را به منزل خود دعوت می‌کردند اما پیامبر ﷺ قبول نمی‌کرد تا اینکه سرانجام شتر در فقیرنشین‌ترین محلات مدینه، جلوی درِ خانه ابویوب انصاری؛ یکی از فقیرترین آدم‌های مدینه از حرکت ایستاد و نشست. ابویوب و همسرش رسول خدا ﷺ را به منزل دعوت نمودند و اثاث او را داخل بردند. پیامبر ﷺ دست رد به اعیان و اشراف و افراد بانفوذ زد و در خانه فقیرترین آدم مدینه وارد شد و نشان داد که وابسته به پول، حیثیت قبیله‌ای، شرف ریاست فلان قبیله و به قوم و خویش و فامیل نیست و نخواهد شد و از همان لحظه اول مشخص کرد که در برخورد و تعامل اجتماعی، طرفدار کدام گروه و جمعیت است و نشان داد آن‌که محروم‌تر است، حق بیشتری می‌برد تا محرومیتش جبران شود.

جلوی خانه ابویوب انصاری، قطعه زمینی متعلق به دو فرزند یتیم بود که رسول خدا با هزینه خود آن زمین را به منظور احداث یک مسجد خریداری کرد و ضمن رعایت حقوق این دو کودک محلی برای تشکیل اجتماعات مردمی و مرکزیتی برای بنای جامعه و نظام اسلامی ایجاد کند. وی با احداث مسجد، ضرورت وجود یک مرکز سیاسی، عبادی، اجتماعی و حکومتی را برای شکل‌دهی و هدایت جامعه اسلامی و نبوی گوشزد کرد.

پیامبر ﷺ، جزء اولین کسانی بود که آستین بالا زد و ابزار احداث مسجد را به دست گرفته کار می‌کرد و عرق می‌ریخت؛ به گونه‌ای که همراهان پیامبر ﷺ را غیرتی کرده و انگیزه کار کردنشان را دوچندان کرد و سبب شد مسجد در مدت زمان کمی بنا شود. این رهبر والا و مقتدر با تلاش خود نشان داد هیچ حقی برای خود قائل نیست و اگر قرار است کاری انجام شود، او هم باید در این کار سهمی داشته باشد.

پیامبر ﷺ به مجرد اینکه وارد مدینه شد، کار را شروع کرد و در طول این ده سال، یک لحظه را هدر نداد و حتی یک ساعت دیده نشد که پیامبر ﷺ از گسترش نور معنویت و هدایت و تعلیم و تربیت بازماند.

او همه تاریخ را مستخر فکر خود کرد و به واسطه تعلیمات او بسیاری از مفاهیم مثل مساوات، برادری، عدالت، مردم‌سالاری، قرن‌های بعد برای بشریت تقدس پیدا کرد.